

5-6 oktabr

2022

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

O'zbekistonda agrar sohani innovatsion rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari

Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi

Google Scholar indexed

CYBERLENINKA

Google
scholar

TOSHKENT DAVLAT
AGRAR UNIVERSITETI

SAMARQAND FILIALI

www.samaguni.uz

 TOSHKENT DAVLAT
AGRAR UNIVERSITETI
SAMARQAND FILIALI

 O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim va ilmiy masalalar
vazirligi

 O'zbekiston Respublikasi
Qishloq xo'jaligi vazirligi

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

O'ZBEKISTONDA AGRAR SOHANI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

O'zbekiston Respublikasi, Samarqand, 5 – 6 oktabr 2022

SAMARQAND – 2022

Tahrir Hay'ati

Shavkat Hasanov – Iqtisodiyot fanlari doktori, DSc.

Bobur Eshonkulov – Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

Alisher Botirov – Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

Ulug‘bek Yazdanov – Falsafa fanlari doktori, DSc.

Sherzod Babaxolov – Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

Mansur Mashrabov – Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

Musaxon Yoqubov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash sektori 1-toifali muhandisi.

Konferensiya uchun taqdim etilgan materiallar mazmuni va sifatiga muallif(lar) javobgar hisoblanadi.

ҒИЖДУВОН ТУМАНИ СУҒОРИЛАДИГАН ЎТЛОҚИ-АЛЛЮВИАЛ ТУПРОҚЛАР ВА УЛАРГА АНТРОПОГЕН ОМИЛЛАРНИ ТАЪСИРИ

Ҳ. Ҳ. Салимова

Бухоро давлат университети мустақил изланувчи

АННОТАЦИЯ

Бухоро вилояти Ғиждувон тумани қадимдан суғориладиган ўтлоқи-аллювиал тупроқларига антропоген омилларни таъсири ўрганилган. Тупроқ кесмаларидан намуналар олиниб таҳлил қилинган, озиқ моддалар билан кам ва жуда кам таъминланган, механик таркиби бўйича эса енгил ва ўрта кумоқ эканлиги аниқланган.

Калит сўзлар: қадимдан суғориладиган, ўтлоқи-аллювиал тупроқ, антропоген омиллар, тупроқ кесмаси, намуна, гумус, таъминланганлик даражаси, механик таркиби, енгил ва ўрта кумоқ.

ABSTRACT

The influence of anthropogenic factors on meadow-alluvial soils, which have been irrigated since ancient times, in Gijdivon district, Bukhara region, was studied. Soil samples were taken and analyzed, and it was found that it is low and very low in nutrients, and in terms of mechanical composition, it is light and medium sand.

Keywords: anciently irrigated, meadow-alluvial soil, anthropogenic factors, type, sample, humus, supply level, mechanical composition, light and medium sand.

Кириш. Ўзбекистон Республикасининг умумий ер майдони 2020 йил 1 январ ҳолатига жами ерлар 44892,4 минг гектарни, шундан суғориладиган ерлар эса 4329 минг гектарни ёки умумий ер майдонининг 9,6 фоизини ташкил қилади. Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалигида 20 миллион гектардан ортиқ майдон, шу жумладан, 3,2 миллион гектар суғориладиган экин ер майдонларидан фойдаланиб, аҳолининг эҳтиёжи учун озиқ-овқат маҳсулотлари, иқтисодиёт тармоқлари учун зарур хом-ашё етиштирилмоқда.

Суғориладиган майдонларнинг унумдорлигини ошириш, мелиоратив ҳолати ва сув таъминотини яхшилаш мақсадида давлат дастурлари доирасида кенг кўламли ирригация ва мелиорация тадбирлари, яъни антропоген омиллар амалга оширилмоқда.

Антропоген омил бу – инсон ва унинг хўжалик фаолиятининг тупроқ, ўсимлик, ҳайвон ва бошқа компонентларга таъсири билан боғлиқ омиллар гуруҳи ҳисобланади. Инсон табиатга таъсир кўрсатиб, уни ўз эҳтиёжларига мослаштиради, Масалан тупроққа ишлов бериш, суғориш, ўғитлаш, шўр ювиш ва бошқа агротехнологик тадбирлар шулар жумласидандир. Инсоннинг билвосита таъсири тупроқнинг физик ҳолатини ва кимёвий таркибини, ернинг устки қатламини, тупроқ структурасини ўзгартириш йўли билан амалга оширилади. Қўриқ ерларни ўзлаштириш, монокультурали (бир экинли) агроценозлар барпо этиш билан катта таъсир кўрсатади.

Экинларни нотўғри суғориш ернинг шўрланиши ва эрозияга олиб келади; ерни ортиқча қуритиш ўсимликлар қопламини ўзгартиради. Шу жиҳатдан олиб қаралганда, республикамиздаги суғориладиган тупроқларга антропоген омилларни таъсири ўрганиш каби ишлар долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган материаллар ва усуллар. Дала ва лаборатория тадқиқотлари Бухоро вилояти Ғиждувон тумани қадимдан суғориладиган ўтлоқи-аллювиал тупроқлар шароитида олиб борилмоқда.

Дала тажрибалари тупроқшуносликда умумқабул қилинган услублар асосида, лаборатория таҳлиллари эса «Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах», «Методы агрофизических исследований почв Средней Азии», «Методы исследования физических свойств почв и грунтов», “Тупроқнинг таркиби хоссалари ва анализи” бўйича олиб борилмоқда.

Олинган натижалар ва уларнинг маъноси: Ғиждувон тумани қадимдан суғориладиган ўтлоқи-аллювиал тупроқлар шароитида (“Хасан Ражабий” ф/х) тупроқ кесмаси (чуқури) ковланди. 3 рақамли кесманинг энг юқори (0-38 см) қатламда гумус миқдори 1,36 % ни ташкил этган бўлса, қатлам чуқурлашиб борган сари унинг миқдори камайиб борди, энг пастки (175-205 см) қатламда 0,02 % ни ташкил этганлиги аниқланди. Тупроқнинг муҳит реакцияси кузсиз ишқорий ($pH= 8,96- 9,20$) бўлиб, ҳаракатчан озик моддалар билан жуда кам ва кам таъминланган тупроқлар гуруҳига мансуб экан. Жумладан нитрат шаклидаги азот ва ҳаракатчан фосфор миқдори бўйича жуда кам, алмашинувчан калий билан эса кам таъминланган (1 - жадвал).

1 - жадвал

Ғиждувон тумани ўтлоқи-аллювиал тупроқлар таркибидаги гумус, ҳаракатчан озик моддалар миқдори ва рН кўрсаткичлари ("Хасан Ражабий" ф/х), 2022 йил.

Кесма №	Чуқурлик, см	Гумус, %	рН	Ҳаракатчан озик моддалар, мг/кг		
				N - NO ₃	P ₂ O ₅	K ₂ O
3	0-38	1,36	9,20	5,93	13,0	183,0
	39-77	1,08	8,96	3,57	10,0	161,3
	78-134	0,20	9,05	1,18	6,0	153,7
	135-174	0,08	9,02	0,46	3,0	130,2
	175-205	0,02	9,05	0,10	2,0	108,6

Тупроқнинг механик таркиби энг муҳим агрономик кўрсаткичларидан бири бўлиб, тупроқнинг структура ҳолати, физик хоссалари билан бевосита боғлиқ, тупроқнинг сув, ҳаво ва иссиқлик режимлари, шунингдек ўсимликларнинг ўсиб ривожланишида жуда катта аҳамиятга эга.

Тупроқнинг механик таркибига антропоген омиллар (ишлов бериш, суғориш ва бошқа агротехник омиллар) тез таъсир кўрсатади. Таҳлил натижаларига кўра тупроқнинг энг устки 0-38 см ли қатламида физик лой миқдори 25,4 % ни ташкил этиб, механик таркиби типига кўра энгил қумоқ, қатламнинг 39-77 ва 78-134 см ли қатламларда физик лой миқдори ортиб борди ва ўрта қумоқ эканлиги аниқланди. Тупроқ қатламининг кейинги чуқурларида эса яна энгил қумоқлиги кузатилди (2 - жадвал).

2 - жадвал

Ғиждувон тумани ўтлоқи-аллювиал тупроқларнинг механик таркиби ("Хасан Ражабий" ф/х), 2022 йил.

Кесма	Чуқурлик, см	Фракциялар, %							Физик лойқа миқдори, %	типи
		>0,25	0,25-0,1	0,1-0,05	0,05-0,01	0,01-0,005	0,005-0,001	<0,001		
3	0-38	5,5	6,5	36,3	26,2	3,2	3,2	19,1	25,4	енгил
	39-77	4,0	3,0	34,2	28,6	4,8	6,4	19,1	30,2	ўрта
	78-134	3,0	2,5	34,9	27,0	5,6	5,6	21,5	32,6	ўрта
	135-174	9,0	7,5	23,1	31,8	4,0	4,8	19,9	28,6	енгил
	175-205	11,5	9,5	25,7	25,4	3,2	4,8	19,9	27,8	енгил

Хулосалар: Бухоро вилояти Ғиждувон тумани қадимдан суғориладиган ўтлоқи-аллювиал тупроқларига

антропоген омилларни таъсирини ўрганиш бўйича олинган маълумотлар асосида қуйидаги хулосаларга келди:

- Тупроқнинг хос морфогенетик белгилар – чириндили қатламини қалинлиги, ранги, агрегатли ҳолати, механик таркиби ўсимлик дунёси фаолияти билан боғлиқ. Бу морфологик белгилар тупроқлардан дехқончиликда фойдаланиш жараёнида ўзгаради.

- Узоқ муддатли (қадимдан) суғориш жараёнида вужудга келган асосий морфологик белгиларидан бири – қалин бир хил рангдаги чириндили қатламнинг шаклланганлигидир.

- Худудда ўрганилган тупроқнинг механик таркиби, енгил ва ўрта кумоқли бўлиб, қадимдан суғориш таъсирида суғориладиган тупроқларга нисбатан юқори қатламнинг механик таркиби майда чанг ва лойқа заррачаларининг ошиши, ҳамда кум заррачаларини тупроқ ҳайдов қатламида камайиши ҳисобига бир мунча ўзгариши кузатилади.

REFERENCES

1. Артикова Ҳ.Т., Каримов Э.Қ., Назарова С.М. Салимова Ҳ.Ҳ. Бухоро воҳаси шўрланган тупроқлари ва уларнинг ҳолатини яхшилаш. // Хоразм Маъмун Академияси ахборотномаси. Ж, Хива. №3/2017. - Б.7- 10.
2. Artikova H.T., Salimova H.X. Buxoro viloyati sug'oriladigan tuproqlarning meliorativ holati va unga ta'sir etuvchi omillar. // Хоразм Маъмун Академияси ахборотномаси. Ж, Хива. № 8/2021. -. –Б. 51-54.
3. Артикова Х. Бухоро воҳаси тупроқларининг антропоген омиллар таъсирида ўзгариши // АгроИЛМ (Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали илмий иловаси). - Тошкент, 2017. - №2 (46), - Б.92.
4. Махсудова М.И., Машрабов М.И., Хайитов М.А. Влияние антропогенных факторов на уровень фосфатов почвы. Наука и современность – 2011. XII Международной научно-практической конференции. Сборник материалов. Часть 1. Новосибирск, 23 август 2011 г. Новосибирск 2011. С. 240-244.
5. Mashrabov M.I. Makhmatmurodov A.U., Kadirova G.A. The changing of phosphate regime of soils with carbon-magnesia salting under the influence of new complex fertilizers at cotton cultivation. Academic Research in Educational Sciences Volume 3. Special Issue 1. 2022. ISSN: 2181-1385. DOI: 10.24412/2181-1385-2022-01-64-74. -P. 64-74.

6. Салимова Х.Х. Бухоро суғориладиган ўтлоқи аллювиал тупроқларининг агрокимёвий хоссалари. // Хоразм Маъмун Академияси ахборотномаси. Ж, Хива. № 2022-5/1. 202-204 б.

7. Шониёзов Б.К., Ортиков Т.К. Внесение удобрений и формирование урожая амаранта //Актуальные проблемы современной науки Ж, Москва. - №2 (125). - 2022. –С. 35-39.

**5-SHO‘BA: TUPROQ DEGRADATSIYASI, UNUMDORLIGINI OSHIRISHDA,
O‘G‘ITLARDAN SAMARALI FOYDALANISH VA QISHLOQ XO‘JALIK EKINLARINI
HIMOYALASHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH**

102.Xolmurzayev, B. M., & Rizayev, S. X. (2022). IRRIGATSIYA EROZIYASIGA UCHRAGAN YERLARDA AGROTEXNOLOGIK TADBIRLARNING TUPROQ MIKROFLORASIGA TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 555-561.

103.Bozorov, K. S., & Aralova, D. (2022). IRRIGATSIYA EROZIYASIGA UCHRAGAN TIPIK BO‘Z TUPROQLAR SHAROITIDA KUZGI BUG‘DOYNING O‘SISHI, RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA MINERAL O‘G‘ITLARNING TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 562-566.

104.Bozorov, K. S., & Hakimov, O. A. (2022). SUG‘ORISH EROZIYASIGA UCHRAGAN TIPIK BO‘Z TUPROQLAR SHAROITIDA MINERAL O‘G‘ITLARNING G‘O‘ZA HOSILDORLIGI VA SIFATIGA TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 567-571.

105.Bozorov, K., & Boybo‘riyev, D. (2022). BEGONA O‘TLARGA QARSHI KURASHISH TADBIRLARINING G‘O‘ZANING O‘SISHI, RIVOJLANISHI VA HOSILDORLIGIGA TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 572-576

106.Djurayeva, S. F., & Rizayev, S. X. (2022). TUPROQQA ISHLOV BERISHNING TUPROQ MIKROFAUNASIGA TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 577-582.

107.Fayzullaev, B. (2022). MIKROBIOLOGIK PREPARATLAR YORDAMIDA HASHAROTLAR SONINI BOSHQARISH SAMARADORLIGI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 583-586.

108.Javliyev, S. (2022). BODOM ZARARKUNANDALARI VA ULARGA QARSHI KIMYOVIY VOSITALARNI QO‘LLASH SAMARADORLIGI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 587-590.

109.Sharifov, K., & Rizayev, S. (2022). TUPROQQA TURLI ISHLOV BERISHNING TUPROQ AGROFIZIKAVIY XOSSALARIGA TA‘SIRI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 591-597.

110.Madiyev, A. J. (2022). MEVALI BOG‘ SO‘RUVCHI ZARARKUNANDALARI VA ULARGA QARSHI KURASH USULLARI. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 598-602

141. Савич, В. И., Нафетдинов, Ш., & Тимирязева, К. А. (2022). КОРРЕКТИРОВКА ОЦЕНКИ СТЕПЕНИ ЗАСОЛЕНИЯ ПОЧВ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 729-736.

142. Салимова, Х. Х. (2022). ФИЖДУВОН ТУМАНИ СУҒОРИЛАДИГАН ЎТЛОҚИ-АЛЛЮВИАЛ ТУПРОҚЛАР ВА УЛАРГА АНТРОПОГЕН ОМИЛЛАРНИ ТАЪСИРИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 737-741.

143. Саъдуллаева, М. (2022). РАСТОРОПША – SILYBUM MARIANUM L. НИНГ МОРФОБИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ФОЙДАЛИ ТАРКИБИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 742-744.

144. Суюнов, М. Х., & Умурзаков, Э. У. (2022). ШУМҒИЯГА ҚАРШИ ҚЎЛАНИЛАДИГАН ФИТОМИЗА ПАШШАСИ (PHYTOMIZA ORAVANCHA KALT.) НИНГ БИОЭКОЛОГИЯСИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 745-748.

145. Тешабоев, Н. И., Каримов, Х. А., Акбарова, М. А., & Ахмаджонова, С. М. (2022). ТОМЧИЛАТИБ СУҒОРИШНИНГ ТУПРОҚ ВА ЎСИМЛИКЛАРГА ИЖОБИ ТАЪСИРИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 749-754

146. Тешабоев, Н. И., Корабоева, С. А., Юсупова, Б. Р., & Мамадалиева, Д. О. (2022). ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛЕТИ ДЕФЕЛИРОВАННЫХ СВЕТЛЫХ СЕРОЗЕМОВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ И ИХ ПУТИ К УЛУЧШЕНИЮ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 755-760.

147. Тешабоева, М. И. (2022). АНОРНИ ШИРАДАН КИМЁВИЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 761-765.

148. Турсунов, Қ. Ш., Жавлиев, С., & Қосимова, М. Қ. (2022). ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ЭКИНЛАРИДАН ЮҚОРИ ВА СИФАТЛИ ҲОСИЛ ОЛИШДА ЗАРАРЛИ ОРГАНИЗМЛАРНИ ТАРҚАЛИШНИ ПРОГНОЗЛАШ ВА МОНИТОРИНГ ҚИЛИШНИНГ АҲАМИЯТИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 766-768.

149. Умурзокова, Ф. (2022). КУНГАБОҚАРНИНГ ЎСУВ ДАВРИДА ОЗИҚ ЭЛЕМЕНТЛАРГА БЎЛГАН ТАЛАБИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 769-773.

150. Холикулов, Ш. Т., & Неъматов, Х. М. (2022). ТУПРОҚНИНГ ОҒИР МЕТАЛЛАР БИЛАН ИФЛОСАНИШИ. *Theoretical and Practical Principles of Innovative Development of the Agricultural Sector in Uzbekistan, SB TSAU Conference*, 774-777.

